

Golf op de Olympische Spelen van Berlijn 1936?

Ab Bloemendaal

Het antwoord daarop kan eenvoudig zijn, sinds 1904 in St. Louis – Missouri is golf nooit meer onderdeel geweest van de Olympische Spelen. Pas op de Spelen van 2016 in Brazilië zal golf weer op de agenda staan. Toch leek het er even op dat golf nota bene op de Spelen van 1936, in de altijd openhartige Engelse pers botweg *The Nazi Games* genoemd, ook aan de orde geweest zou zijn. Mij kwam een pamflet in handen met de intrigerende titel:

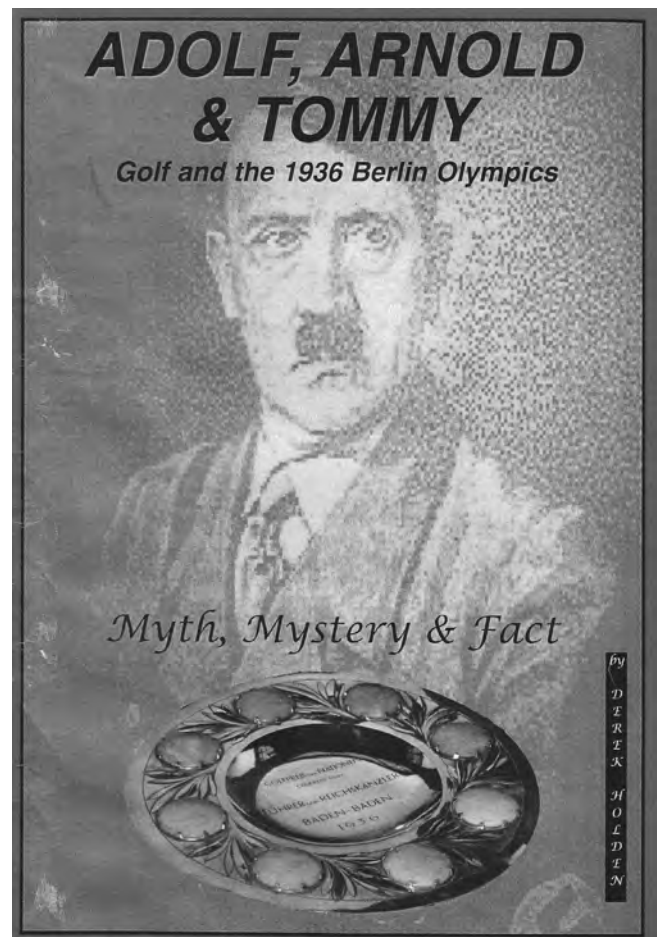
ADOLF, ARNOLD & TOMMY. Myth, Mystery and Fact. Golf and the 1936 Berlin Olympic Games.¹

Op de achtergrond van de kleurige voorpagina het duistere hoofd van Hitler. Genoeg voor de ware sporthistoricus om rechtop te gaan zitten. Hoeveel, of liever hoe *weinig* wisten we eigenlijk van dat onderwerp. Natuurlijk weet iedereen die zich met sportgeschiedenis bezig houdt, dat golf in Berlijn 1936 geen onderdeel uitmaakte van het rostrum. Dus, wat was dat Myth and Mystery? De laatste persoon die we met golf zouden verbinden was wel Adolf. De man nam geen alcohol tot zich en dat alleen zou al genoeg geweest zijn hem de toegang tot een clubhuis te ontzeggen. Dus vanwaar deze publicatie.

Sinds ik dat pamflet in handen kreeg, ben ik bezig geweest verder gegevens daarover te achterhalen, maar er was nauwelijks iets te vinden. Niet zo verwonderlijk want de ontwikkelingen na 1936 in Europa nodigden niet bepaald uit tot een plaats in de collectieve Europese herinneringen. Toch, het feit alleen dat er een verbinding had bestaan tussen de Olympische Spelen van Berlijn 1936 en golf was voldoende om verder te graven. Het volgende verhaal moet wel noodzakelijkerwijs geplaatst worden in het historisch perspectief van wat er overigens rondom de Spelen van Berlijn 1936 plaatsvond.

De Spelen van Berlijn 1936: een politiek shownummer

Er zijn al weer 75 jaar verlopen sinds de Spelen van Berlijn en het kan dus nodig zijn nog eens het klimaat te schetsen van die volkomen verpolitiekte Spelen van 1936. Berlijn was al eerder gekozen voor de

Spelen van 1916 maar die konden uiteraard niet plaats vinden door de eerste wereldoorlog. In 1931 besloot het Olympisch Comité dat er genoeg tijd was verlopen om Berlijn weer een kans te geven voor de Spelen. Die keuze zou weinig jaren later leiden tot internationale protesten.

Vanaf 1933 wilde het nieuwe Duitse regime namelijk uitsluitend 'Arische' deelnemers toelaten. Iets dat in de deelnemende landen zo slecht viel dat over deelname nog eens moest worden nagedacht. Deelnemers uitsluiten om racistische redenen riep in menig land protesten op. Merkwaardig genoeg speelde de Verenigde Staten daarbij een dubbele rol. Er bestond daar wel degelijk de vraag of zwarte atleten nu wel de VS konden vertegenwoordigen. De scheiding tussen Noord en Zuid was daar nog relatief kort opgeheven en in het openbare leven waren zwarten nog altijd

tweede klas burgers. Segregatie was nog algemeen in grote delen van het openbare leven in de VS.

Na het nodige delibereren besloot de *Reichssportführer*, Kapitän Hans von Tschammer und Osten (1887 – 1943) en de Duitse NOC-president dat enkele niet-arische deelnemers toegelaten zouden worden. De VS zou een minderheid zwarte atleten laten deelnemen. Dit alles ondanks van de idealen van de goede Baron de Coubertin (1863 – 1937) Pikant detail daarbij was, dat de chef van de Duitse Olympische deelname, Carl Dieb, in een volledig Joodse familie was getrouwd. Met enig manoeuvreren kon de ervaren sportman voor de organisatie behouden blijven. De Olympische Spelen kenden altijd al een tendens van belangen naast de sport, in de vroege jaren alleen al om de financiën rond te krijgen. Ook gevoelens van nationale trots speelden uiteraard ook hun rol en ook Amsterdam 1928 was daar geen uitzondering op. In het algemeen waren Olympische Spelen voor een land een krachtig middel zich breed te profileren met alle zakelijk belangen. Duitsland zou dat in 1936 op zijn eigen wijze ge- of beter misbruiken. Massale militaire demonstraties, hakenkruisvlaggen overal en een algemene atmosfeer van macht en niet het minst ook intimidatie.

Al een jaar eerder had de beroemde cineaste Leni Riefenstahl (1902 – 2003) de meer dan spectaculaire film *Triumph des Willens* gemaakt. Een apotheose van de vitaliteit van het nieuwe Duitsland die weinig te raden liet over zijn ambities. De Olympische Spelen van Berlijn zouden tot showcase worden van die ambities. Na de Spelen zou Riefenstahl nog een vier uur durende film maken van elk detail van de Spelen van 1936: *Olympia*.

Hoewel De Coubertin en zijn comité met strakke hand toezagen op het behoud van het ware amateurkarakter van de Spelen, zouden politieke en nationale belangen altijd hun aandeel blijven houden zoals in de jaren na WO II steeds duidelijker te zien zou zijn.

Toch bleven de deelnemers nog lang werkelijke amateurs, totdat - vooral in de jaren van de koude oorlog - de atleten uit de Oostzone voornamelijk werden genomen uit de trainingskampen van de militaire opleidingsinstituten. Uiteindelijk, zou vanaf 1970 het amateurisme geleidelijk geheel verdwijnen. In de jaren dertig echter waren deelnemers nog ware amateurs.

Wat de Spelen van Berlijn zo uitzonderlijk maakte, was dat het gastland Duitsland, ze zo openlijk gebruikte om op niet mis te verstane wijze zijn macht ten toon te spreiden, en zijn ambities openlijk te demonstreren.

Owens

Hoe weinig de atleten zelf de rassenspolitiek serieus namen, mag blijken uit de manier waarop Jesse Owens het verspringen zou winnen. Owens kon dat alleen maar doen nadat hij door zijn grootste concurrent, Lutz Long was gecoacht over het aanpassen van zijn afsprong. Long had Owens aangetroffen in een wat gedeprimeerde toestand. Owens' twee proefsprongen waren afgekeurd en hij had dus nog maar één poging over. Long adviseerde Owens de afzet te nemen vanaf een tiental centimeters achter de standaard lijn. Hij wees Owens er op dat hij lengte genoeg had om zich dat te kunnen veroorloven. Owens volgde dat advies en zou met een sprong van 8.06 m de gouden medaille winnen. Lutz Long zelf werd tweede met 7.87 m.² Sprekend over ras-vooringenomenheid zei Owens zelf in een interview, dat hij zich als zwarte in Duitsland vrijer had gevoeld dan in zijn eigen land de VS. Daar waren cafés en openbare gelegenheden off limits voor hem. En, zo voegde hij toe, ja, de Führer had hem niet de hand geschud, maar dat had ook later President Roosevelt niet.³

Politiek zou in het verloop van de 20ste eeuw niet de enige zijdelingse activiteit van de Spelen blijven. De organisatie van de Spelen zou steeds meer in de handen komen van hen die voornamelijk zakelijk geïnteresseerd waren: de Spelen als platform voor groots opgezette commerciële activiteiten. Thans is het punt zelfs bereikt waar het schema van de activiteiten wordt bepaald door de prime time van de Amerikaanse tv-maatschappijen. De voornaamste, zeg de voor de VS aantrekkelijkste, onderdelen worden afgewikkeld volgens het uitzendschema van de duurste reclameseconden. Olympische Spelen zijn tot een cash cow geworden voor de tv en een wereldplatform voor de sponsors. De Olympische Spelen van Atlanta – Georgia in 1996 zullen daarom voor altijd het label Coca Cola-spielen behouden.

En Golf ...?

Intussen kan de vraag opkomen wat dit allemaal te doen had met al dan niet golf op de Olympische Spelen van Berlijn. In zijn wens de Spelen op een internationaal ook prestigieus niveau te brengen, stelde de *Reichssportführer* – de officiële minister voor sport benoemd door de *Führer und Reichskanzler* himself - voor om ook golf als onderdeel op te nemen.

De NSO in vergadering bijeen. Uit: D. Pouw (1999). *50 Jaar nationaal sportbeleid: van vorming buiten schoolverband tot breedtesport*. Tilburg: Tilburg University Press

Sporten hebben altijd hun eigen pikorde gekend, maar wel met per land een eigen voorkeur. Atletiek en turnen hadden in Duitsland een hoge plaats, wat zichtbaar werd in de Duitse deelname. Golf had in Duitsland vooral een hoog prestigegehalte. Dat sprak ook de *Führer* wel aan. Maar golf onderdeel van de Spelen maken was uiteraard uitgesloten. De deelnemende sporten waren in 1931 al bepaald.

In de Spelen van Berlijn kregen vooral de typisch fysieke sporten veel aandacht, geheel in de geest van de Duitse voorkeur voor de nieuwe *Körper Kultur* als gepropageerd door de nazi's. Toch had het prestige dat golf meebracht als favoriete sport van de adel en de upper classes – het merendeel van de clubs had een Hertog of Graaf als stichter - zo zijn eigen aantrekkingskracht voor het nieuwe Duitsland. Dat golf in Groot Brittannië en de VS inmiddels een zeer algemene sport was geworden, deed niets om het enthousiasme van de Sportführer te dempen. Als golf dan al geen *onderdeel* kon zijn van de Spelen, dan zou het in elk geval aan de Spelen *gekoppeld* kunnen worden.

De *Reichskanzler* – Hitler dus - had al spoedig na zijn aantreden in 1933, de *Reichssportführer* aangesteld die als president over alle sportbonden zou fungeren, ook golf. Vanuit zijn kantoor werd de voorzitter van het *Deutsche Golf Verband* (DGV) aangesteld, in dit geval Dr. Karl Henkell, erfgenaam van het Duitse wijnhuis waarvan "Henkell Trocken" wereld beroemd was. Henkell diende iets te bedenken zodat voor altijd golf als onderdeel van Berlijn 1936 gezien zou worden. Het toernooi diende als naam *Der Große Preis der Nationen* te voeren en moest plaats vinden onmiddellijk na de Spelen.⁴

In zijn boek *Golf and the Olympic Games* schrijft George Janneau daarover: 'Het is moeilijk dat toernooi in de golfgeschiedenis te plaatsen. Duitsland had geen golftraditie, geen kampioenen en slechts een kleine vijftig golfbanen.' Hij verbaasde zich over de opdringerigheid waarmee de Duitse Olympische organisatie tóch een toernooi gekoppeld aan de Olympische Spelen wenste te zien.⁵ Het moet, aldus Janneau, het – veronderstelde – prestige van golf geweest zijn.

Baden Baden 1936: Große Preis der Nationen.

Voor internationale contacten kon Henkell kon terugvallen op zijn zakelijke en politieke netwerk waarover hij ook in de Verenigde Staten kon beschikken dank zij het bezit van een groot aantal wijngaarden. Hij kende daar ook vele van de vooraanstaande figuren uit de golfwereld. Men gaf hem zelfs goede hoop dat ook de VS deel zouden nemen. Na zijn terugkomst werden er zesendertig invitaties verzonden.

Intussen echter was in opdracht van het sportministerie aan alle golfclubs de mededeling uitgegaan dat aan niet-arische leden het lidmaatschap ontzegd diende te worden. Dit viel bijzonder slecht en in zeer veel landen en ontstond er een heftige discussie of deelnemen wel kón. Het moet gezegd worden dat ook de Duitse golfclubs daar heftig tegen protesteerden (tot in 1936 waren er nog Joodse leden in meerdere golfclubs).

Uiteindelijk zouden zes landen deelnemen: Frankrijk, Engeland, Italië, Tsjecho-Slowakije, Hongarije en...Nederland. Achtentwintig andere landen wensten niet deel te nemen. Deelname van Frankrijk en Engeland ging niet zonder protest in eigen omgeving. Wellicht in de – naïeve – gedachte dat sport gedachtig de Coubertins idealen, buiten de politiek moest blijven. Misschien ook in de illusie, dat juist door deel te nemen nog enige invloed kon worden uitgeoefend. Illusie inderdaad. *Kristallnacht* 1938 moest nog komen. Alles bijeen waren die weigeringen niet precies wat de *Reichskanzler* in gedachten had gehad.

Hitler had kennelijk hoge verwachtingen van zijn Duitse deelnemers. Hij had persoonlijk een trofee laten maken door de beroemde Berlijnse goudsmid Emil Lettré. Een verguld zilveren schaal van liefs 36 cm doorsnee met daarin acht barnstenen schijven van ieder zes centimeter. Dit laatste omdat barnsteen een typisch nordische component gaf aan de trofee. Prominent in het midden de inscriptie dat hij werd aangeboden door de *Führer und Reichskanzler*. Het kan zijn dat hij in gedachten had de prijs zelf te overhandigen als de Duitse equipe zou winnen.

Het toernooi zou over twee dagen en vier maal achttien holes worden gespeeld en het totaal resultaat van de spelers zou de winnaar bepalen. *De English Golf Union* (EGU) werd vertegenwoordigd door Arnold Bentley (niet de automaker) een vroegere *captain* van de *Royal and Ancient* (St. Andrews) en Tommy Thirsk, meervoudig Brits kampioen. Het Duitse team bestond uit de negentienjarige Leonard von Beckerath en Carl Alexander Helmers.

Een verdampde illusie

Na de eerste dag van 36 holes, stond tot ieders niet geringe verbazing het Duitse team vijf slagen voor op het Engelse en zeven op het Nederlandse. Het Franse team lag tien slagen achter. Een Duitse overwinning leek verre van denkbeeldig. In de volgende rondes kwamen de Engelsen sterk terug en uiteindelijk wonnen die ook het toernooi. Het Duitse team moest ook het Franse team nog voor zich dulden en werd uiteindelijk derde. Namens de EGU namen Bentley en Thirsk de grote prijs in ontvangst.

De Britse pers, vanaf het begin niet ingenomen met een Engelse deelname -zij zouden altijd aan de prijs blijven refereren als The Hitler Trophy - hield een verhaal in leven dat wellicht een leuke anekdote mag zijn, maar geen historische waarde heeft. Nog in 2004 kwam de *Daily Express* van 28 februari met een kop:

...Hitler Cup provides sporting who dunnit since 1936 Olympics...

Die krant kwam erop terug omdat de Hitler Trophy eindelijk was teruggevonden. Aan de hand daarvan kwam de krant nog eens terug op een hardnekkig, maar niet meer dan anekdotisch, verhaal dat de *Reichskanzler* zelf de prijs aan het winnende – voor hem *Duitse* - team had willen overhandigen. Nadat de fraaie resultaten van de eerste dag hem ter ore waren gekomen, zou hij zich naar Baden Baden hebben begeven. Onderweg echter, zou hem een ordonnans tegemoet zijn gekomen met de laatste berichten dat het Engelse team de winnaar was geworden. Hitler had de auto boos om laten keren en Henkel opdracht gegeven de prijs uit te reiken. Deze anekdote is nog steeds in de Engelse berichtgeving over Berlijn 1936 terug te vinden, maar mist elke historische grond.

Alles bijeen zou de oorspronkelijke doelstelling, het nieuwe Duitsland ook op dit prestigieuze gebied te presenteren, op een fiasco uitlopen. De gehele geforceerde verbinding van golf aan de Olympische Spelen van Berlijn, stierf een roemloze dood en de golfclub van Baden Baden heeft die geschiedenis ook niet in de annalen opgenomen.

Het Engelse team ging het niet zoveel beter, want ze kregen een uiterst koele ontvangst. De EGU wilde de prijs niet officieel in ontvangst nemen en de weinig flatterende bijnaam Hitler Trophy is altijd aan de schaal blijven hangen. Hij verdween volledig en was, zoals de *Daily Express* meldde, pas kort daarvoor weer boven water gekomen in een privéverzameling.

Naarstig zoeken in alle archieven van vooral de golf club Baden Baden, leverde geen enkele aantekening op van de gebeurtenissen. Wat alleen overbleef van wat een bewijs had moeten zijn van ook op dit gebied glorieus nieuw Duitsland, was een nauwelijks terug te vinden voetnoot in de golfgeschiedenis.

Bibliografie.

Concannon, Dale, *Bullets, Bombs & Birdies*. (Ann Arbor 1993)
 Holden, Derek, *Adolf, Arnold & Tommy. Golf and the 1936 Berlin Games. Myth Mystery and Fact*. (Southport 2005)
 Jeanneau, George, *Golf and the Olympic Games*

(Levaillois 2003)

Longhurst, Henry, *My Life and soft Times*. (Londen 1971)

Longhurst, Henry, *It was good while it lasted* (Londen 1941)

Owens, Jesse, *Jesse The Man Who Outran Hitle*. (Robbinsdale. Minn.1990)

Quanz, Dietrich, *100 Jahre Golf In Deutschland. Band 2* (Wiesbaden 2005)

Schaap, Jeremy, *Triumph. The Untold Story of Jesse Owens and Hitler's Olympic*. (Harcourt 2007)

Schwartz, Larry, *Retrieved interviews*. (ESPN 2007)

Walters, Guy, *The Berlin Games. How the Nazis stole the Olympic Dream* (Houghton Mifflin 2008)

¹ Derek Holden., Hesketh Golf Club (Southport GB 2005)

² Lutz Long zou hiervoor later postuum de *Pierre de Cubertin* medaille voor "True Spirit of Sportmanship" ontvangen. Long overleefde de tweede wereldoorlog niet.

³ Na Owens' terugkeer in de VS kregen de deelnemers de "Ticker Tape Parade". Voor de officiële ontvangst in het Waldorf Astoria moest hij door de achterdeur naar binnen en daarna met de vrachtlift naar de ontvangst ruimte. Larry Schwartz citeert hier Jesse Owens in een (teruggevonden !) interview op ESPN (2007)

⁴ Jeremy Schaap. "Triumph" *The untold story of Jesse Owens and Hitler's Olympics*. Michigan Historical Review. (Harcourt 2007) Ook terug te vinden in Owens' biografie.

⁵ "...Toen ik terug was in mijn eigen land, na al die verhalen over Hitler, mocht ik niet voor in de bus rijden. Ik moest door de achterdeur naar binnen. I kon niet wonen waar ik wilde. Ik werd niet uitgenodigd om de hand te schudden met Hitler, maar ik werd ook niet op het Witte Huis uitgenodigd om te hand te schudden van de president...." Larry Schwartz citeert Jesse Owens in het ESPN programma. 2007.

Opm. Toen deze citaten onder ogen kwam van een (jongere) Duitse sportverslaggever, wilde hij dat deze er uit zou blijven. Het leek teveel een verontschuldiging voor wat de nazi's hadden gedaan. !

⁶ De golfcorrespondent van o.a de Sunday Times, Henry Longhurst, benoemde Henkell in zijn column tot ""The Golf Führer"(In "My life and Soft Times") Cassell & Cy. Londen 1971

⁷ George Janneau. *Golf and the Olympic Games* French Golf Federation (Levaillois 2003)